

בין מוסקבה לקישינב: מסע ההתנדבות בקהילות יהודיות

רונית בר

"We make a living by what we do, but we make a life by what we give"
(Winston Churchill)

מבוא

מאמר זה הוא יומן מסע הסוקר שלושה ימי למידה בקהילות יהודיות במזרח אירופה, במסגרת נסיעתי לרוסיה ולמולדובה מטעם הג'וינט. בחרתי בפורמט של יומן ובסגנון הכתיבה אישי וחופשי כדי להמחיש את עוצמת החוויה האישית והמקצועית שחוויתי במהלך הנסיעה, וכדי לתאר תהליך למידה הדדי מרתק ומרגש שהתגבש סביב נושא ההתנדבות. תהליך זה מסמן, יותר מכול, את הדמיון הרב בין פעילות התנדבות במקומות שונים בעולם ואת יכולתנו, כארגון עתיר ניסיון בתחום זה, להטמיע את שלמדנו במקום אחד וליישמו במקום אחר. למידה משמעותית זו, על התנדבות וניהול התנדבות בישראל, כמו גם במקומות שונים בעולם, עשויה להיות התגלמות נוספת של הרעיון העומד בבסיס 'ONE JOINT'.

למרות הקשרים שנרקמו, האנשים המדהימים שפגשתי, התמונות והזיכרונות הטריים, ועל אף העובדה שמאז חזרתי לישראל עברו פחות מחודשיים ימים, אני עדיין מתקשה לתאר הכול במילים. בתוכי אני ממשיכה לעבד את החוויות ולחשוב על המשמעויות שהותירו הדמיונות והמקומות שבהם ביקרתי, ובעיקר מסתכלת קדימה בציפייה דרוכה להמשך הפעילות המשותפת כפי שסומנה בתום הביקור. לצד ציפייה זו קיימת ציפייה משמעותית לראות כיצד המודל המשותף לקידום התנדבות בינינו לבין חבר המדינות העצמאיות (חמ"ע) הולך ותופס תאוצה, ואף מתרחב למקומות נוספים ברחבי העולם שבהם פועל ארגון הג'וינט.

ברצוני לומר תודה אישית על השותפות ועל העבודה המאתגרת לאסי קניאל מג'וינט חמ"ע, שליווה אותי בתהליך ולמד איתי לאורך הדרך, וכן לאנשי המקצוע בישראל ובחמ"ע המקדמים התנדבות ככלי לפיתוח קהילתי ולסולידריות קהילתית.

רקע

ביום הצוות האחרון של עובדי הג'וינט שנערך בחודש אפריל בסימן One Joint, וכחלק מתהליכי ההיכרות שנוצרו בין ארגוני הג'וינט השונים בעולם, נחשף אסי קניאל, ראש

תחום קהילה בג'וינט חמ"ע, למגוון תהליכי פיתוח הידע וההכשרה שאנו מקדמים בישראל בתחום ההתנדבות. באותו היום שמע אסי את ליאורה ארנון מצוות התנדבות מספרת על הפעילות ומתארת את מגוון האפשרויות לשיתוף פעולה בתחום הידע של התנדבות. בעקבות אותו מפגש פנה אליי אסי והציע לי לקיים תהליך חשיבה משותף סביב הנושא. מובן שהסכמת.

הפגישה הקצרה בינינו התניעה תהליך של בירור צרכים ומענים בהקשר של התנדבות בקהילות יהודיות בברית המועצות לשעבר, כשהידע של תחום ההתנדבות בג'וינט אשלים והניסיון הישראלי סומנו כמשאב מקצועי ייחודי שיכול לסייע בתהליך זה. בתוך זמן קצר נוצרו מסמכי הבנה בינינו ונבנו תהליכי עבודה משותפים וברורים, שהגדירו רצון הדדי לעשייה משותפת. ביטוי ממשי לרצון הזה היה החלטתנו לנסוע למוסקבה ולקיישינו, ללמוד על ההתנדבות המתקיימת שם ולהיפגש עם אנשי המקצוע והמתנדבים. מעבר להיכרות עם המערך ועם תכניות התנדבות מקומיות, מטרת הלמידה הייתה לבחון את הצרכים המסמנים בקהילות, לזהות נקודות ממשק להרחבת התכניות, וכן לפתח מודל ייחודי להכשרת רכזי התנדבות ולהפעלת מרכזי התנדבות בקהילות היהודיות.

כחלק מתהליך הלמידה ההדדית פותח ונבנה סמינר למידה חווייתי, שבהמשך הועבר לצוות מנהלי המרכזים הקהילתיים היהודיים בחבר העמים. במסגרת הסמינר קיימנו שיח חשיבה מעמיק סביב סוגיות התנדבות בקהילות ועתידיה, תוך חשיפה וניתוח של מגמות מקצועיות, נקודות חוזק, אתגרים והזדמנויות. דגש ייחודי בסמינר הושם על הצגת תכניות התנדבות חדשניות בישראל, ביניהן:

- ◆ "התנדבות משפחות" בפתח תקווה - תכנית שבמסגרתה מנהלי המרכזים הקהילתיים מחבר העמים מתנדבים במתנ"ס רמת ורבר עם משפחות מישראל;
- ◆ "הגברת עם הסלים" - תכנית שבמסגרתה מתנדבים צעירים עוזרים לקשישים בשוק מחנה יהודה בסחיבת הסלים עד לאוטובוס או עד לבתיהם.

במהלך הנסיעה פגשנו אנשי מקצוע שונים מהעולם היהודי הנוגעים בנושא ההתנדבות: מנהלי נציגויות במוסקבה ובקיישינו מטעם הג'וינט, מנהל מרכז קהילתי יהודי, מנהלי ארגונים, מנהלי תכניות, רכזי התנדבות, מתנדבים (בגילאים שונים) ומקבלי שירות, לרבות ילדים, אימהות וזקנים הנהנים מתהליכי עבודה עם רכזים בקהילה. לחלק מהמפגשים הצטרפה נציגת הסוכנות היהודית, למטרת שיתוף פעולה בתחום.

יומן מסע

יום ראשון, 08.06

9:45 - אחרי טיסה של חמש שעות, המטוס נוחת במוסקבה. יורדת מהמטוס, ונהנית ממזג האוויר הקיצי מאוד. שדה התעופה הבינלאומי של מוסקבה, דומודובו,

הומה אדם בצורה בלתי רגילה. עוברים לידי המוני נוסעים הממהרים ליעדיהם המרוחקים. תחושת הזרות הולכת ומתעצמת וההלם התרבותי הראשוני עושה את שלו. המרחב הענק והחדש הזה מפגיש אותי במלוא העוצמה עם שפה שאני לא מכירה בכלל. בין ריבוי השלטים ברוסית מחכה לי אסי, ואנחנו יוצאים לדרכנו.

10:30 - בנסיעה העירה אסי ואני מתבוננים בלוחות הזמנים, מתאמים ציפיות מהביקור וסוגרים פרטים אחרונים. ברקע משתרעת עיר ענקית עם נוף אורבני מרשים וצבעוני. בשל היותה עיר גדולה, אני נחשפת לפיזור הרב של תכניות ההתנדבות במוסקבה.

12:00 - מגיעים למשרד הג'וינט, המהווה אחד הבסיסים המרכזיים לניהול והפעלה של פרויקטים של הקהילה. אנחנו מתבשרים שחלק מתכניות ההתנדבות המופעלות במוסקבה משמשות מצע לשיתוף פעולה עם ארגונים פעילים אחרים בקהילה (חב"ד, הלל, ניקיטציקה, Jewish Family Service (JFS)), ומהוות מענה נוסף ומתפתח לאוכלוסייה.

את השיחה הראשונה אנחנו פותחים על כוס קפה עם נדין אליק, נציג הג'וינט במוסקבה. אליק מספר שבעבר היו יותר גמישות ופתיחות להפעלה של התנדבות, ושהתקופה הנוכחית יותר מורכבת ורגישה, ומתקיים בה מתח מסוים בין פעילות החברה האזרחית ברוסיה לבין תפקידו של הממשל. דווקא לאור האתגר הזה הוא מסמן את נושא ההתנדבות כצורך חשוב של הקהילה וכאמצעי מרכזי לחיזוקה.

לאט-לאט מתגבשת תמונת מצב כוללת ואנו שומעים מאליק על שתי אוכלוסיות עיקריות המתנדבות במוסקבה - אוכלוסיית הצעירים ואוכלוסיית הקשישים. בין המתנדבים הצעירים נמנים 30-40 פעילים בקהילה היהודית, מרביתם בתכניות של הלל, התנדבות למען קשישים הנוזקים, בפרויקט של יד ושם, בתכנית "אח בוגר", עזרה לילדים בסיכון והתנדבות ב"מרכז של אניטה" (ככמה מהמסגרות הללו נבקר בהמשך היום וביום למחרת). מעל 100 קשישים מתנדבים בקהילה היהודית ב"חסדים", בבית חב"ד, בספרייה המקומית, באיסוף בגדים ועוד.

15:30 - הפגישה עם אליק הייתה התחלה מצוינת להמשך ורק פתחה את התיאבון. אנו יוצאים להיכרות עם בית היתומים היהודי "המרכז של אניטה", ועורכים שם שיחה מקצועית. פוגשים את ורוניקה, המנהלת המקצועית של המקום. במקום מתגוררים 30 ילדים יתומים בני 5-16 המתגוררים במרכז. המפגש נורא מרגש, אך גם עצוב וקשה. למרבית הילדים במרכז אין אפילו קרובי משפחה מרוחקים. לרובם חסרות דמויות בוגרות משמעותיות לאורך החיים.

שמונה מתנדבים ממלאים את החלל הזה ומסייעים ברמה

החברתית והאישית. רכות בית היתומים, מילקה, מספרת שהמתנדבים מגיעים לפחות פעם אחת לשבוע, לפעילות אישית עם חלק מהילדים ולפעילות קבוצתית חברתית משותפת. פעם בתקופה המתנדבים מארגנים פעילות פנאי משותפת לכלל הילדים, כגון: תחרויות באמנות ויצירה ובתחומים נוספים, תכנון פעילות ספורט ופעילויות אחרות. חלק מהמתנדבים מוציאים את הילדים לפעילות אמנות ופנאי מחוץ למרכז, כיוזמה אישית ליצירת חוויית ביחד עם הילד.

מתוך קבוצת מתנדבים בבית היתומים מתבלטת טטיאנה, רכות מתנדבים ומנהלת סטודיו לילדים, בת 26. אני מיד מזהה בטטיאנה את טיפוס המתנדב הסדרתי, והאבחנה המקצועית הזאת מאוששת כעבור דקות ספורות. טטיאנה מתארת אורח חיים התנדבותי שהחל עוד בילדותה עם המשפחה. היא החלה כמתנדבת חד-פעמית במרכז, התחברה למקום, לאנשים ולצרכים, והצליחה לגייס ולרתום קבוצת חברים שהצטרפו אליה בין פעם לפעמיים בשבוע לפחות. יחד הם מהווים גרעין קבוע של מתנדבים במקום. עבור חלק מהילדים הם כמו אחים בוגרים שמעולם לא היו להם.

17:30 - מסתיים הסיוור החם והמרגש, ואני ממשיכה לטייל עם אסי ברחובות מוסקבה. העיר יפה וחמה מאוד, ולמרות היום המוצלח והמרגש, תחושת הזרות שלי רק הולכת וגוברת... פתאום אני מבינה עד כמה הכול שונה כאן, ולראשונה אני שמה לב שאחרי שעות של הליכה והסתובבות ברחובות ובמשרדים לאורך היממה לא הבחנתי באף אדם עם מוגבלות ולא ראיתי נשים בהיריון.

כבר אחרי עשר בלילה, ועדיין אור בחוץ! בבית, בישראל הרחוקה, הילדים שלי כבר ישנים מזמן, ואני מטיילת ברחובות לאור יום...

יום שני, 09.06

9:00 - היום מתחיל בשיחה עם מריה, רכות מתנדבים בפרויקט שמתקיים בקהילה בשיתוף פעולה עם יד ושם. כמו טטיאנה, גם מריה מתנדבת צעירה, בת 24, שמפעילה קבוצה של 20-30 מתנדבים, מרביתם צעירים. למעשה, מריה מנהלת פרויקט של הפעלת מתנדבים באמצעות הטלפון והרשתות החברתיות ומארגנת ביקורי

בית לשם איסוף מסמכי מקור ומילוי טופסי עדות בקרב ניצולי שואה קשישים בני הקהילה. לדבריה נאספו עד כה מעל 1,000 שמות ומסמכים רבים.

כמנהלת עורכת מריה אחת לחודש שיחות טלפון אישיות עם כל מתנדב ונותנת מענה לשאלות, לקשיים ולצרכים העולים מהשטח. פעם ברבעון מריה אחראית על ההכשרה וההעשרה למתנדבים, ועורכת עבורם אירועים חברתיים להוקרת פעילותם ולשימור המוטיבציה שלהם.

11:00 - הפגישה עם מריה הסתיימה. נותרתי לבד כמה דקות בחדר כדי לסכם את עיקרי השיחה, ואז זה הכה בי, התחושה הזאת, השינוי. אני מבינה שכאן, ברוסיה, אני מרגישה יהודייה ורק אחר כך ישראלית. זו הפתעה עצומה עבורי, אך הדבר אינו מקרי. הדגש כאן הוא על הקהילה היהודית, ורוב התכנים והמסגרות משמרים את המרכיבים היהודיים המובהקים, כגון מחנות שבת, מחנות משפחה, חגים. בישראל אני רגילה לפגוש שיטת עבודה אחרת - מבוססת צרכים שהמגזר הציבורי מסמן, ושבה רשויות מקומיות נוכחות הרבה יותר.

12:00 - אנו נפגשים עם יבגניה בבית הג'וינט. יבגניה היא רכזת מתנדבים במרכז קהילתי יהודי ובתכנית "אח/אחות בוגר/ת". אחרי כמה דקות של היכרות וחיכוכים, יבגניה מתחילה לספר על המתנדבים. "המתנדבים עושים זאת כדי לעשות טוב לעולם. מה שמלווה את העשייה שלנו הוא המושג 'תיקון עולם'. המתנדבים הצעירים אינם מקבלים מלגה כלל, הם מונעים מעשיית הטוב ורוצים לסייע לאחר". תוך כדי השיחה אנו לומדים כי הפרויקט קיים מעל חמש שנים, ושכיום יש 15 מתנדבים בגילאי 25-30. המתנדבים מלווים ילדים חולים ו/או מרותקים למיטה וכן ילדים עניים שאין באפשרות משפחתם לאפשר להם ללמוד במערכת החינוך. הפרויקט עובד בשיתוף הפעולה עם הלל, ולכן שיטת הליווי בו מתבצעת על פי תהליכי העבודה של פר"ח בישראל.

15:00 - אנו נפרדים מיבגניה וממהרים לפגישה עם מתנדבת בתכנית האינטגרציה, המהווה שיתוף פעולה מעניין בין ארגון הג'וינט, הסוכנות היהודית, רשת אורט ובית ספר ליפמן במוסקבה. תכנית האינטגרציה מפעילה 85 מתנדבים בבתי הספר השונים בשותפות רשת אורט ברוסיה, ומטרתה לשלב ילדים עם צרכים מיוחדים וילדים מיוחדים בכיתות קטנות בבית הספר. כמחצית מהמתנדבים הם בני נוער בעצמם ותפקידם ללוות את הילדים לאורך היום להעביר פעילות פנאי וכיף לילדים.

היומיים הארוכים והאינטנסיביים נותנים את אותותיהם. הסיור במוסקבה עומד להסתיים, ואני מתחילה לחבר את כל חלקי התצרף (פזל). עוטפים אותי רגשות רבים - גאווה, הזדהות, שמחה וגם געגוע לביתי ולמשפחתי, אך משהו אחד ברור ומזוקק עולה ממחשבותיי: במוסקבה פגשתי נשים מנהיגות, בעלות עוצמה ומסר של אחריות חברתית ומנהיגותית, נשים שמובילות עשייה שמטרתה חיבור בין הצרכים לכווחת הקיימים בקהילה היהודית. מרגש!

מוקדם בבוקר שלמחרת, המסע ממשיך. דו סבידניה מוסקבה, קישינב מחכה לי...

יום שלישי, 10.06

12:00 - מגיעים לקישינב, בירת מולדובה. מקום אחר, קהילה אחרת, ולוקח קצת זמן לשנות את הדיסק. הכול כאן קורה מהר, אפילו בשבילי.

אנו עורכים היכרות עם המרכז היהודי (JCC) ועם המרכז להתנדבות בקישינב. משתתפים איתנו בשיחה סטלה קרמלינה, מנהלת המרכז

היהודי, שבתה מתגוררת באשקלון, קוליה רלאן, מנהל מרכז המתנדבים, ואלה בולבוקנו, מנהלת המשרד של ארגון הג'וינט בקישינב.

אנחנו מתחילים בסיוור קצר במרכז היהודי, השוקק פעילות חברתית ותרבותית. מארחנו מספרים שכחלק מתהליך שבו אנשים הביעו רצון גם לתת בתמורה ולא רק לקבל, התקבלה החלטה להקים מרכז התנדבות בקהילה. לדברי קוליה, "הרעיון של מרכז ההתנדבות הוא שהמתנדבים הצעירים מביאים את הרעיונות שלהם והיוזמות שלהם לידי יישום ומממשים אותם. למעשה, המרכז מהווה מקום לצמיחת רעיונות חדשים וזה הכוח של המקום".

עושה רושם שהמרכז הוא גאוות המקום. האנשים להוטים לספר על תהליך ההקמה, וזה מרגש - סימן שקורה משהו אמיתי בקהילה. במרכז ערכו תהליך חשיבה עם הצעירים במועדון "חברים" ובהתאם לדו-שיח איתם סומנו ניצני הכיוונים המרכזיים. בהמשך נערך מפגש שאליו הגיעו 150 איש מהקהילה, ובמסגרתו חולקו למשתתפים הצעות ונבחנו כיווני התנדבות. בכך, למעשה, החל להיבנות המרכז להתנדבות, תוך התייחסות לצרכים ולרצונות של המשתתפים. בסופו של התהליך סומנו כמה תחומי התנדבות בולטים והוגדרו רכזי התנדבות לכל תחום שתפקידם להקים את התכנית ולתפעל אותה.

אחד הנושאים שזוהו כחשובים לקהל היעד, היה מעורבות המתנדבים בבניית התכנית והיוזמה, כדי לאפשר להם שייכות ומעורבות בכל שלב בהקמת התכנית. אחד היעדים החשובים במרכז ההתנדבות הוא לקדם התנדבות רחבה יותר בקרב המבוגרים והקשישים, ולערוך כנס מקצועי ב-5 בדצמבר, יום ההתנדבות הבינלאומי.

14:30 - אנחנו פוגשים את מיכאל שוב, נציג הג'וינט במקום. לדברי מיכאל אי-אפשר להבין את המקום בלי להכירו מבפנים, לפחות חלקית. לפתע כבו האורות והוגפו התריסים, ומול עינינו נערכה מצגת קצרה אך מרשימה של הקהילה היהודית במולדובה ובקישינב. המצגת כללה את ההיסטוריה של מולדובה

והתהליכים השונים שעברה הקהילה היהודית, לרבות התפתחויות דמוגרפיות ותרבותיות. אני לומדת על הפריסה של הפעילות הקיימת בקישינב, ונפעמת מהצגת מגוון הארגונים הפועלים בשיתוף פעולה עם הקהילה: חב"ד, ארגון הישראלים, הלל, בתי הספר, דור לדור, ארגון נתיב והסוכנות היהודית.

15:30 - עוד לא סיימנו לדבר עם מיכאל, וכבר הצטרפו אלינו כמה מהמתנדבים ורכייהם. סאשה, בן 15: "מאז שהייתי ילד קטן אני זוכר את עצמי במרכז הקהילתי. עכשיו אני גאה במקום ובאוכלוסייה שממנה צמחתי ויכול להחזיר לה, כך שהחלטתי להתנדב.

התחושה היא שאני גורם טוב לילדים האחרים... אני מרגיש COOL. לפעמים זה די קשה ומעייף, אך בעיקר עושה לי טוב על הלב".

בשיחה עם שאר הצעירים ניכר שמדובר בקבוצה מגובשת ומשפיעה שיזמה ובחרה יחד עם האחרים את הנושאים שאותם הם מובילים. אפשר להרגיש את השייכות הארגונית למרכז הקהילתי ואת מעורבותם האקטיבית בכל פעולה המתרחשת במרכז. זה לא נאמר במפורש, אך ברור כי המתנדבים הצעירים בקישינב מהווים עתודה למנהיגות מתפתחת, הרואה במרכז פלטפורמה ליצירת השפעה חברתית ולהשתייכות לקהילה.

17:00 - היום הארוך הגיע לסימום טוב, כמו במוסקבה, הפגישות הרבות והתכנים המרובים מציפים אותי. אני מרגישה שקיבלתי המון חומר למחשבה וללמידה ושייקח עוד זמן רב לחשוב על הכול מחדש ולזקק תובנות מהביקור, לנצל ולמקסם את ההזדמנויות האנושיות והמקצועיות העומדות בפנינו, ובעיקר, להמשיך לעבוד ולבנות ביחד חדש.

יום רביעי, 11.06

10:00 - אורזת את המזוודה ומתכוננת לחזרה הביתה. אני שמחה להיות חלק מהארגון הגדול הזה, להכיר אנשים ומקומות חדשים ולחוות חוויות מקצועיות מכוננות. אמנם עברו רק שלושה ימים וחצי מהרגע שבו הגעתי לכאן, אך במובן מסוים נחתי רק עכשיו.

13:00 - נכנסתי למטוס והתחלתי להתמקם בכיסא שליד החלון, כמו שאני אוהבת. עוברות כמה דקות, המטוס ממריא ואני שוקעת בחלום מתוק... מתעוררת למראה ידוע ומוכר - מסלול הנחיתה בן-גוריון. הגעתי הביתה.

היום שאחרי

שבוע אחרי שחזרנו לישראל, הכול מוכן. שוחחתי רבות עם אסי, והסיכום של הנסיעה שלנו מתגבש. שוב עולות מול עיניי אותן תמונות מרגשות... אני נזכרת באנשים שפגשתי וחושבת עם אסי על הצרכים המקצועיים המסתמנים בקהילות ועל האתגרים בהפעלת מערכי התנדבות ובאופן כללי. תוך כדי כך אני מתחילה לזקק תובנות מהנסיעה שיעזרו לנו להמשיך ולשתף פעולה וללמוד אחד מהשני.

הנה כמה מהתובנות והמחשבות:

♦ **בניית תשתיות לניהול התנדבות** - על אף המרחק הגיאוגרפי והתרבותי הרב בין רוסיה למולדובה, רב הדמיון ביניהן על השוני. בשני המקומות חסרות התשתיות לנושא ההתנדבות, בעיקר בתחום הכלים המקצועיים והידע העדכני והיישומי.

תם ולא נשלם...

אני מרגישה שעברתי מסע מקצועי ואישי מרתק ומעורר השראה. פגשתי אנשי מקצוע, מרביתם צעירים מאוד, עם ברק בעיניים ועם זיקה חברתית ולהט לשנות את מציאות חייהם. רובם ככולם בעלי אמונה חברתית וקהילתית עצומה. אני מודה שאי-אפשר שלא להתפעל מכך.

הלמידה ההדדית הייתה מפרה ותמיד התקיימה באווירה משפחתית, חמימה ונעימה. השיחות, הסיורים, החשיבה המשותפת עם אנשי מקצוע, עם מתנדבים, עם ארגונים ועם מקבלי השירות ההתנדבותי ריגשו ואתגרו אותי בעת ובעונה אחת. אין ספק שזכיתי להזדמנות מקצועית ואישית חד-פעמית ונדירה. הרווחתי.